

Veliké strašidlo, Herodes a mrcha ohyzdná. Mistr Jan Pašek z Vratu jako archetypální padouch v kontextu soudobých stavovských a konfesních konfliktů

Matouš Vanča

THE GREAT GHOST, HERODES AND THE HIDEOUS SWINE. MASTER JAN PAŠEK Z VRATU AS AN ARCHETYPAL VILLAIN IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY DISPUTES BETWEEN ESTATES AND CONFESSIONAL CONFLICTS

The paper works with sources that describe the rule of Master Jan Pašek z Vratu over the unified towns of Prague and come primarily from his sworn adversaries. The text analyses the “denunciation strategy” used by Pašek’s opponents and shows that a significant part of the assertions about Pašek is in fact an inversion of the generally recognised ideal of a virtuous Christian ruler.

KEYWORDS:

Jan Pašek z Vratu; history of Prague; *Chronicle of Bartoš the Scribe*; *Memories of the Prague Tempest*; 16th century; political power; literary figures

POMNÍKY ZAPOMENUTÉHO PADOUCHA

Mistr Jan Pašek z Vratu¹ není postavou, které by v českém historickém povědomí náleželo příliš významné místo. Je to přitom s podivem — k dispozici jsou čtivé, pouzavé a snadno dostupné prameny, které nesmírně barvitě líčí období Paškovy vlády nad Prahou jakožto éru krvavé tyranie, kdy se nad městem vznášela temná atmosféra strachu a v šerých uličkách staré Prahy se obezřetně a tiše pohybovaly stíny nebohých obyvatel, kteří trpně snášeli zpupnou samovládu, nevědouce, kdo se stane příští nevinnou obětí hrůzovládcovy krutosti. Báli se Paška, báli se jeho politických soupeřů v městské radě, báli se jeho pochopů a špehů a báli se jeden druhého...

Samotný Pašek je pak v těchto pramenech vyobrazen jako skrz naskrz zkažený násilník a ukrutník, jemuž není nic svatě, jehož mysl neustále spřádá ďábelské plány na zvětšení osobní moci a další utužení krutovlády a jehož skutky, bez výjimky jeden jako druhý, představují čiré zlo.

1 Právník, řečník a významný pražský politik, hlavní proponent sjednocení pražských měst a poté, co k tomu roku 1518 došlo, jejich čelný představitel společně s Janem Hlavsou z Liboslavě. Postupem času se oba Janové obrátili proti sobě, Hlavsa dokázal krátkodobě Paška odstavit od moci, nicméně převratem roku 1524 se Pašek chopil pevnou rukou vlády nad Prahou a Hlavsa se svými straníky musel město opustit. Následující čtyři roky byl Pašek nejvýznamnějším představitelem městského stavu v Čechách a obecně součástí politické elity země, patřil k volitelům krále roku 1526. Politický pád přišel roku 1528, kdy král Ferdinand jednotu pražských měst ukončil, městskou radu sesadil a Paška samotného vypověděl z města.

Je tedy zvláštní, že se této látce nikdy nechopilo pero nadaného romanopisce a nepřetvořilo příběh (který nepostrádá již v původních pramenech dramatický náboj) v dílo patřící do povinné četby českých školáků a „démonického primátora“² (který si o to přímo říká) v nejslavnějšího padoucha české literatury.³ Jméno Jana Paška z Vratu, „malého českého diktátora“, je tudíž širší veřejnosti téměř neznámé.

Je ale hned několik důvodů, proč si Pašek větší pozornost zaslouží. Zprv: Pašek je v českých dějinách jen jeden. Dlouhodobá koncentrace moci nad spojeným Starým a Novým Městem pražským v rukou Paška a jeho straníků, spojená s možností eliminovat oponenty nikoli úkladnými vraždami či davovým násilím, ale běžným institucionálním aparátem (což svádí k užívání pojmů jako diktatura, samovláda či tyranie), je vskutku mimořádným úkazem. Podobné období v dějinách Prahy najdeme jen stěží a není tedy divu, že Pašek bývá někdy přirovnáván k antickým demagogům (počínaje již svým životopiscem V. V. Tomkem), kteří dokázali ovládnout některé z městských států a stát se tyrany. Autorovi této práce není známo, že by byl podobný příměr jindy v českých dějinách používán.⁴

Zadruhé: Paška činí výjimečným právě to, že jeho odpůrci o něm zachovali tak zásadní svědectví. Tím, že Bartoš pisár sepsal svou *Kroniku*, která události let 1524–1528 podrobně popisuje a Paška znovu a znovu haní, postavil mu vlastně pomník — je to sice pomník zcela negativní, připomínající Paška jako zrudného arcilotra, přesto však plní účel monументu: připomíná jeho osobu budoucím generacím. Jako by proti pomníku Husa vystavěl jeho protipól — toť mistr Jan, ten nejstrašnější Čech!

A právě těmto pomníkům naruby se bude tento článek věnovat. Nemá být biografii Jana Paška ani popisem jeho vlády, nemá být ani literárněhistorickou studií o tehdejších pramenech a jejich kritickým rozborem, jejím účelem je spíše prozkoumat „denunciační strategii“ Paškových kritiků. Bartoš (spolu s autorem anonymních *Pamětí o bouři pražské* a dalšími autory) systematicky představuje Paška v tom nejhorším světle za pomoci negativních kulturních vzorců, které v dané době představovaly obecně srozumitelnou významovou rovinu (velmi zřetelné je například využití ustáleného typu nekřesťanského vládce-tyrana, který je přímou inverzí správného vladaře křesťanského).

To znamená, že při líčení Paškovy vlády jsou používány literární figury, které je třeba identifikovat a právě jako figury také vnímat. (Samozřejmě platí, že i když je figura jakožto součást celkové strategie rozpoznána, nelze to automaticky chápat

2 Tak nazývá Paška J. V. Šimák. Potřeba dát Paškovi přiléhavý vzletný titul přešla od jeho dobových kritiků i na moderní historiky. Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Ziga Vaníčkovic, účastník bouře pražské roku 1524*, Časopis Musea Království českého 78, 1904, s. 33–42, zde s. 33.

3 Pokud je autorovi této práce známo, jediného beletristického zpracování se tématu dostalo v nedlouhé a dosti schematické novele druhořadého autora Václava Vlčka z roku 1867 (Václav VLČEK, *Jan Pašek z Vratu. Obraz z dějin českých věku šestnáctého*, Praha 1867); Pašek je také titulní postavou dramatu J. J. Kolára *Primátor*, jehož syžet je ale založen na potyčkách mezi městy a šlechtou a Paškově vládě nad Prahou se mnoho nevěnuje.

4 Zároveň lze ale konstatovat, že v líčeních období Paškova mocenského vrcholu leckdy zaznívají motivy důvěrně připomínající starší události z pražských politických konfliktů v době husitských válek a především z převratu roku 1483.

tak, že daná informace se nezakládá na pravdě.) Zkrátka a dobře, Pašek na stránkách *Kroniky Bartoše písaře* je sice stále konkrétní historickou postavou, ale zároveň je literárním typem — padouchem.⁵

Tato rozprava se tedy bude stručně zabývat jednotlivými figurami, které Paškovi kritici používají. Stranou zůstanou přímé urážky, které samozřejmě k Paškově denunciaci významně přispívají, nelze s nimi ovšem pracovat jako s výše zmíněnými vzorci (urážky obvykle stojí na základu Pašek = prase, vepř či svině, objevuje se ale například „mrcha ohyzdná“⁶ aj.).

PŘEHLED PRAMENŮ

Jan Pašek z Vratu patří mezi ty historické osobnosti, o nichž jsou téměř všechny informace čerpány z jediného zdroje. Protože tím zdrojem je dílo osoby, která Paška ze srdce nenáviděla, není divu, že vzniká dojem vyhraněně negativní. Oč jiná by byla

5 To má nepochybný význam i pro historickou biografii Jana Paška. Dodnes platí, že základní životopisnou práci o Paškovi sepsal Václav Vladivoj TOMEK, *Život M. Jana Paška z Vratu, primase Pražského*, Časopis českého museum 18, 1844, č. 1, s. 17–52. Tomek je ale (zde i v *Dějepis města Prahy*) zcela poplatný protipaškovským pramenům, které v podstatě jenom převyprávěl a doplnil několik drobností o Paškově univerzitním vzdělání. Podstatné detaily, které obohatily Paškův známý životopis, doplnil Josef TEIGE, *Mistr Jan z Vratu, Pašek zvaný*, Časopis Musea Království českého 79, 1905, s. 77–87. Cenné jsou i dvě studie J. V. Šimáka o osobnostech, které s Paškem úzce souvisejí — o jeho švagrovi a nejbližším politickém spojenci Zigovi Vaníčkovici (op. cit.) a o jeho hanopisci Bartoši písařovi (Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Bartoš písař*, Český časopis historický 7, 1901, č. 3, s. 310–326, č. 4, s. 393–407, 510). Od té doby si Pašek (ani v širším kontextu jeho vláda) nezískal v české historiografii větší pozornost. Okrajově se mu věnoval Josef JANÁČEK, *Městské finance a investice: Praha 1420–1547*, Československý časopis historický 25, 1977, č. 3, s. 408–425, zde s. 417–418, a s odkazem na něho Jiří PEŠEK, *Některé problémy bádání o spojené Praze let 1518–1528*, Documenta Pragensia 4, 1984, s. 186–197, který spíše jen nadhodil možnost diskuse o Paškově osobnosti. To radikálně odmítl Josef Macek, pro něhož je jakákoli obhajoba Jana Paška dokladem „snahy historiků po pochybné originalitě“. Ten se také ve svém *Jagellonském věku* Paškem jako poslední podrobněji zabýval, a byť si uvědomoval, že nelze zcela bezvýhradně přejímat všechna tvrzení Paškových odpůrců, přesto má pro Paška velmi příkrá slova. Cenný je ovšem jeho postřeh o machiavelistickém charakteru Paškovy politiky. Viz Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)*. III. Města, Praha 1998, s. 101–106 (zvláště viz s. 101, pozn. 41). Též s. 315–320 o převratu roku 1524. Srov. též první díl *Jagellonského věku*, kde je Pašek popsán jako „prohnaný a panovačný“ (*I. Hospodářská základna a královská moc*, Praha 1992, s. 315). Kromě toho je Paškovi věnován pouze omezený prostor v různých přehledech českých nebo pražských dějin. Výrazněji se Paškovi věnuje také Winfried EBERHARD, *Konfessionsbildung und Stände in Böhmen 1478–1530*, München — Wien 1981. Na rozdíl od jiných historických postav, které byly terčem „denunciačních strategií“ (z panovníků například Václav IV., Zikmund, Jiří z Poděbrad), tedy v případě Paška (proti zmíněným vladařům podstatně méně známého) přetrvávají rysy literárního padoucha i v historiografii.

6 Josef Vítězslav ŠIMÁK (ed.), *Fontes rerum Bohemicarum* (dále FRB) VI, Praha 1907, s. 117.

situace, kdyby se dochovaly ztracené paměti řezníka Zikmunda (Zigy) Vaníčkovíc, které byly vůči Paškovi nepochybně zaměřené mnohem příznivěji.⁷

Celé čtyřleté období Paškovy samovlády velmi podrobně líčí *Kronika Bartoše písaře* (dále obvykle jen *Kronika*). O ní a jejím autorovi velmi podrobně pojednal J. V. Šimák,⁸ který je také editorem šestého svazku *Fontes rerum Bohemicarum*, kde jsou *Kronika* i další prameny k tomuto období vydány.⁹ Zde stačí podotknout, že Bartoš byl staroměstským měšťanem a bývalým písařem perkmistra hor viničných (předtím působil jako radní písař na Malé Straně), který patřil k přívržencům Jana Hlavsy z Liboslavě, zprvu Paškova spojence, později úhlavního nepřítele. Nepatřil k významným politikům a po převratu roku 1524 mu nebylo činěno žádné příkoří, teprve o rok později byl z Prahy vypovězen, když se odvážil při jedné příležitosti mluvit na radnici za měšťany Hlavsovy strany. Není známo nic o tom, kam šel a co následující roky dělal, po Paškově pádu se každopádně vrátil do Prahy a byť nebyl nijak veřejně činný, začal psát *Kroniku Paškovy „krutovlády“*. Není tedy nijak překvapivé, že k Paškovi zahořel prudkou nenávistí a na stránkách svého díla jej napadá, kdy může. Proto zabývá-li se tato práce pojetím Paškova padoušství, je při tom právě *Kronika* hlavním pramenem.

Kromě toho existují i kratší anonymní *Paměti o bouři pražské* (dále jen *Paměti*),¹⁰ dochované pouze v jediném exempláři, o němž se J. V. Šimák domnívá, že jde o kompilát.¹¹ Jejich zaujetí vůči Paškovi je ovšem opět ostře kritické.

Významným pramenem jsou i *Staré letopisy české*, na jejichž stránkách se Pašek jakožto důležitý politik ještě před počátkem své diktatury objevuje vcelku pravidelně; rukopis L pak obsahuje krátkou pasáž přímo o Paškově osobnosti a jeho údajných řečích a průpovídkách, které jsou pak jednotlivými historiky často citovány (a budou citovány i níže v této práci).¹²

K Paškově denunciaci nedílně patří i nactiutrhačná píseň *O nenadálé smrti Ludvíka, krále českého*, která Paška viní z královy záhuby a při tom jej mnohonásobně uráží.¹³ Velmi specifický je letopis neznámého novoměstského měšťana, vydaný Bohdanem Zilynským,¹⁴ který Paška také ostře napadá, ovšem z úplně jiných pozic než Bartoš.

7 Josef TEIGE, *Zigovy paměti*, Časopis Musea Království českého 64, 1890, s. 578–579, zde s. 578.

8 J. V. ŠIMÁK, *Bartoš písař*.

9 *Kronika Bartoše písaře*, FRB VI, s. 1–296.

10 *Paměti o bouři pražské*, FRB VI, s. 299–342.

11 FRB VI, s. XXXI.

12 Jaroslav CHARVÁT (ed.), *Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých* vydané, Praha 1941. Předmětné místo viz 1019, s. 350.

13 *O nenadálé smrti Ludvíka, krále českého*, FRB VI, s. 369–370. Velmi cenné poznatky přinesl Emil Pražák, který nejen prokázal přímou návaznost písní o bitvě u Moháče na písně o pražském převratu, ale dovedl, že k Paškovi se satiricky vyjadřují i jiné populární skladby té doby, *Kšaft a poručení vepřka Korokota*, opět využívající příměr k praseti, a *Frantova práva*, kde vystupuje kovář jménem Paška. Emil PRAŽÁK, *Ze souvislostí časové tvorby dvacátých let 16. století*, Listy filologické 90, 1967, č. 1, s. 38–49.

14 Bohdan ZILYNSKYJ (ed.), *Letopis měšťana Nového Města pražského z let 1492 až 1539*, Pražský sborník historický 17, 1984, s. 52–87.

Tento novoměstský lokálpatriot totiž považoval za největší zlo samotnou existenci pražské jednoty (od roku 1518) a Hlavsa i Pašek, kteří ji společně prosadili, pro něj byli jeden za osmnáct a druhý bez dvou za dvacet. Za příčinu převratu i následné diktatury pak považuje to, že se tito dva začali mezi sebou hádat o úřady.¹⁵

To je základní korpus textů, které Paška ostře kritizují; proto právě jim bude věnována hlavní pozornost. Existují ovšem i vzácné prameny, které o Paškovi pojednávají příznivě (které tedy pro účely této práce nelze příliš vytěžit, je ovšem důležité zmínit jejich existenci). V *Písni proti pikhartům*¹⁶ se praví, že „Paškovi se anjel zjevil“. Stejně tak pražský kanovník Jiří Plánský z Hradiště označuje ve svých dopisech tepelskému opatovi pražský převrat roku 1524 za zázrak a oslavuje zásah proti rozmáhajícímu se kacírství.¹⁷ Velmi pozitivně byli vůči Paškovi naladěni i tiskař Mikuláš Konáč z Hodíškova¹⁸ nebo doktor Racek Doubravský.¹⁹

Zvláštní skupinou jsou pak prameny, které jsou vůči Paškovi zcela neutrální (i to je poněkud s podivem, mělo-li jít o strašlivého krvavého tyрана). To platí pro latinsky psanou krátkou kroniku Jiřího Píseckého²⁰ i pro Václava Hájka z Libočan.²¹

DENUNCIÁČNÍ STRATEGIE

Již J. V. Šimák si povšiml, že Bartoš písař „bezděčně připomíná“ antického dějepisce Sallustia, a to stylem vyprávění i tím, že si klade za cíl vyložit pouze dějiny jednoho konkrétního období.²² Tuto paralelu lze ovšem dále rozvinout.

Sallustius, než započne s příběhem Catilinova spiknutí, vylicí nejprve hlavního antihrdinu Lucia Sergia Catilinu v těch nejčernějších barvách jako osobu veskrze zkaženou, zvrácenou a mravně rozloženou, takže jeho negativní politické působení je jen přirozeným doplňkem mnoha jiných nemravností, v jejichž páchání našel do-tyčný smysl života. Catilina tedy právem vstoupil do dějin literatury jako postava bytostně negativní nejen v politickém, ale též v osobnostním smyslu, což ovšem neznamená, že takový byl i ve skutečnosti. Nelze zapomenout, že Catilinův život a jeho

15 Tamtéž, s. 71.

16 *Píseň proti pikhartům*, FRB VI, s. 366–368.

17 FRB VI, s. 375–376.

18 E. PRAŽÁK, *Ze souvislostí*, s. 43. Též Mikuláš KONÁČ Z HODÍŠKOVA, *Pikartské dialogy*, ed. Ota Halama, Praha 2017, s. 18–22.

19 J. MACEK, *Jagellonský věk III*, s. 319, pozn. 111.

20 *Listy a kronika M. Jiřího Píseckého*, FRB VI, s. 345–362 (například neutrální zmínka o potlačování pikartů na s. 360). Písecký nestál v konfliktu ani na jedné straně (s. XXX).

21 Zvláštního poměru Hájka k Paškovi si povšiml již Jiří Pešek a Bohdan Zilynskyj. Hájek se o Paškovi zmiňuje při jeho účasti na významných akcích (zvláště o jeho roli při královské volbě roku 1526) a o jeho opakované volbě do čela Prahy, o převratu a následné diktatuře ale úplně mlčí. Srov. Jiří PEŠEK — Bohdan ZILYNSKYJ, *Vztah k městům a problematika pražských dějin doby jagellonské v Kronice české Václava Hájka z Libočan*, Pražský sborník historický 16, 1983, s. 53–73 (konkrétně s. 70, pozn. 65).

22 J. V. ŠIMÁK, *Bartoš písař*, s. 407. V tomto článku je také rozbor, jaké starší prameny a auto-ry Bartoš četl a znal.

politické působení známe pouze z vylíčení jeho nepřátel (vedle Sallustia je to i Catilinův největší politický sok Marcus Tullius Cicero), kteří pochopitelně potřebovali Catilinu co nejvíce pošpinit a očernit. Je-li daný protivník podán jako výlupek všech nectností, který páchá zlo, kudy chodí, politický boj proti němu lze ospravedlnit mnohem lépe.

U Jana Paška z Vratu lze vnímat obdobnou tendenci. V Bartošově podání jde o hotového arcilotra, jenž je skrz naskrz zlostný, ukrutný a špatný již od přirozenosti: „... ačkoliv náchylen byl postavou k dobrotivému, však přemáhala jej nesmírná a nevyprositedlná zlost Kainova.“²³

Když však podrobně analyzujeme nařčení vznášená vůči Paškovi-padouchovi, zjišťujeme, že jde často o prostou inverzi jiného archetypu, tedy ctnostného křesťanského vladaře. Kupříkladu jednou z nejklassičtějších figur takového řádného panovníka je **péče o vdovy a sirotky**. Co však dělá Pašek?

Když nechal uvrhnout do žaláře a mučit Matěje hřebenáře, tu za ním jeho žena „před ním spínající ruce s pláčem a naříkáním žalostivým s devatero dětmi vlastními, ovšem zkvílenými, na kolena klekala a za svého muže prosila [...] on jako nejlítější šelma ohromil se na ni a od sebe ji zahnal.“²⁴ Ovšem to není vše — předtím, než nechal Matěje hřebenáře zatknout, „poslal proň do svého domu a mluvil k němu, přiříkaje vysoce, že mu chce za to dáti sto kop grošův českých“²⁵ — pokud ovšem křivě obviní Paškovy oponenty z úkladů proti němu. Teprve když čestný Matěj odmítl, přistoupil Pašek k děsivému mučení. *Kronika* také vypravuje, jak za Bartošovou vlastní manželkou přišli židé s nabídkou zrušení jeho trestu, pokud Pašek a jeho blízcí dostanou tučně zaplaceno.²⁶ I Jakub Sloup se měl dostat z vězení, kam byl zcela bezdůvodně uvřazen, jen za vysoký úplatek.²⁷ „Tu pak beze všeho pořádného slyšení dosti činiti mnozí měli, dobývati se z takových osidl s ouplatkem.“²⁸ Běžné případy Pašek soudil podle toho, kolik dostal zaplaceno.

Vše zkrátka působí jako promyšlený korupční systém, jehož výsledky byly viditelné pro každého, kdo někdy zavítal na Paškův venkovský statek v Toušni: „... od padesáti let Toušň se tak nerděla a neblyštěla od cihel a od jiného stavení, jako nyní za držení Paškova,“²⁹ zapsal Bartoš, sám připravený o veškerý pražský majetek. Pašek je tedy také vládce **úplatný a zcela nespravedlivý**.

Další ctností křesťanského vladaře je uměřenost a i zde nalézáme pravý opak — Paškova tyranská hrůzovláda je podána jako kolotoč nesmyslného násilí. Pašek je tedy vládce **krutý**. On sám a jeho spojenci prý z mučení nevinných měšťanů „krahochvíl sobě činili“,³⁰ přičemž Pašek se podle *Paměti* neštítel nechat zmučit vlastního

²³ *Kronika Bartoše písaře*, FRB VI, s. 17.

²⁴ Tamtéž, s. 18.

²⁵ Tamtéž, s. 64.

²⁶ Tamtéž, s. 169.

²⁷ Tamtéž, s. 165.

²⁸ Tamtéž, s. 248.

²⁹ Tamtéž, s. 247. K tématu „úplatný Pašek“ srov. Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy X*, Praha 1894, s. 585.

³⁰ *Kronika Bartoše písaře*, FRB VI, s. 65.

kmotra,³¹ a své odpůrce všemožně utiskovali na základě smyšlených záminek, nedávajíc jim příležitost k řádné obhajobě. V podání *Kroniky* je patrně nejvýmluvněji podaným důkazem Paškovy krvelačnosti fakt, že nechal upálit dva novokřtence, Mikuláše vřetenáře a vdovu Kláru, a později ještě nějaké dva Němce, novokřtence a luterána, a to jen proto, aby vzbudil strach a posílil svoji moc.³²

Dalším rysem Paška-tyrana je jeho **prohnanost**. Je jakýmsi podlým konspirátorem, jenž využívá své inteligence a právnické erudice snová v ústraní dáblské plány. Je také zdatným inscenátorem, v rozhodující okamžiky za sebe nechává jednat jiné. Tak při samotném převratu roku 1524 lze pozorovat scénu jako vystřiženou ze Shakespearova *Richarda III.*: lid, veden spravedlivým rozhořčením (či přesněji řečníkem Zigou), svrhne purkmistra, jenž osnoval kacířské rejdy, a s důvěrou se obrátí na osvědčeného a zkušeného Paška, aby jej v tomto nelehkém období vedl, neboť nikdo jiný to nedokáže; skromný starý muž, který se revoluce nijak viditelně neúčastnil, se zdráhá vládu přijmout, nakonec tak učiní jen proto, aby nezklamal lid svého města, jež tolik miluje... Ve skutečnosti je právě on tím pravým osnovatelem celého plánu, který jej má vynést k moci.

Zde opět nejde o nic jiného než o klasický literární vzorec úskočného mocichtivého padoucha, který se navenek prezentuje jako mravopověstnost sama. Pašek měl ovšem předstírat skromnost opakovaně a hrozit rezignací, kterou pražská obec samozřejmě nikdy nepřijala.

Ještě jednou pak měl Pašek inscenovat politické divadlo — když byl Jan Slivka od sviní obviněn z osnování vražedného spiknutí proti Paškově straně, městská rada zjistila, že chatrné konstrukci nikdo v Praze nevěří. Aby si nezadala, nechal prý Pašek svého soupeřníka ze stavu duchovního Havla Caheru, aby naoko vedl prosebné procesy pražských kněží a žen, které žádalo Slivkovo propuštění, k němuž pak obratem došlo.³³

Proradný Pašek měl také neustále přicházet s falešnými obviněními, která mu umožňovala vypovídat, utlačovat, věznit či dokonce mučit zcela nevinné oběti. Samotný převrat byl odůvodněn tím, že pikarti chystali v Praze převrat vlastní; tento výmysl chtěl Pašek údajně doložit tak, že ze zadržovaných vymámí přiznání na mučidlech — když se to nepodařilo, zkoušel prý svědky podplatit. Výše zmíněný Slivka byl křivě obviněn z toho, že ve shodě s vypovězenými měšťany připravoval v Praze „bartolomějskou noc“, při níž měly být vyvražďeny domy, které by nebyly označené

31 *Paměti o bouři pražské*, FRB VI, s. 335. Má jím být právě zmiňovaný Matěj hřebenář. Tuto informaci z *Paměti* ovšem vůbec nezná *Kronika*, ačkoli je zvláštní, že by si ji Bartoš nechal ujít, zvláště když o případu Matěje hřebenáře referuje zevrubněji.

32 *Kronika Bartoše písaře*, FRB VI, s. 241. Za velmi důležitý a výmluvný lze považovat fakt, že v táboře Paškových odpůrců, jež lze věroučně charakterizovat jako radikální utrakvistismus inklinující k luteránství, panovala vůči primasovi taková nenávisť, že podle logiky „nepřítel mého nepřítele je mým přítelem“ tu nacházejí zastání i novokřtenci — tedy sekta, která byla jako vysoce nebezpečná pronásledována v celé Evropě bez ohledu na to, zda šlo o oblast pod vlivem reformačního učení či nikoli. Politicko-náboženská rivalita v Praze dokázala tuto všeobecnou náladu prolomit — antipatie k Paškovi byla zkrátka v danou chvíli silnější než cokoli jiného.

33 Tamtéž, s. 222–223. Srov. Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy XI*, Praha 1897, s. 49–50.

provázkem se střapci. Podobnými případy měl Pašek ve městě udržovat atmosféru strachu, která posilovala jeho krutovládu.

„Jeden s druhým, soused s sousedem, přítel s přítelem nesměli svobodně mluvit; pakli sou mluvili, tehdy se okolo sebe ohlédali, jest-li kde zrádný sok aneb žalobník. Jakož jest dosti toho bylo, že se ti lstiví posunkové v Praze byli rozmohli, že mnohé šlechtné a dobré měšťany, na kteréž pro rozličné domnění, též jako na první vypověděné byli sítky zavlekli, ti takoví pochlební polizači obžalovali a lživě o nich na rathouz klevety na nevěrných kolečkách dovezli.“³⁴

Udavačství sám Pašek vydatně podporoval a využíval:

„... klevety a básně ženské na rathouz do rady nosíval, pravě, že tento toto a toto mluvil, rouhaje se kropáči, zvonóm, a k tomu podobné, chtě na obec vznášeti, je zbouřiti a každého takového pojednou roztrhati bez všeho řádného slyšení a důvodů.“³⁵

Podle *Paměti* pak „takový strach (v) lid obecný vehnal, že žádný nesměl proti němu nic říci a téměř ani hlavy své pozdvihnouti.“³⁶ Součástí artikulů, které byly vyhlášeny, pak byl přísný zákaz jakýchkoli tajných schůzí.³⁷

Jako by všechna tato porušení všech myslitelných ctností křesťanského vladaře nestačila, zpochybněna je i sama křesťanskost — Pašek je tak vládce **kacířský či přímo nekřesťanský**.³⁸ Opakovaně se posmívá Kristu, rouhá se, a přitom sám vnučuje všem své vlastní bludařství. Každý měšťan musel zvlášť vyznat správnou víru „v tejském kostele za mříži u voltáře Rokycanova“, přičemž následně musel jít ještě na radnici, totéž učinit před městskou radou v čele s Paškem a ještě jim poděkovat za svou nápravu. Podle *Paměti* pak měl Pašek navrátilcům ke správné víře odpovědět: „Ač ste odvolali, proto vám věřiti nebudem, a nesluší vám věřiti,“ a pohrozit jim smrtí.³⁹ Ani přísaha tedy tomuto hrozivému arciletrovi nestačila.

Opakovaně je ostatně přirovnáván k biblickým protivníkům správné víry, někdy je Herodem, ale zároveň též Kainem, Antiochem, Amanem nebo Nabuchodonozorem,⁴⁰ ba dokonce je podle Bartoše horší než oni. Takový Herodes prý hubil lidi jen na těle, zatímco Pašek i na duchu.⁴¹

34 *Kronika Bartoše písaře*, FRB VI, s. 248.

35 Tamtéž, s. 102.

36 *Paměti o bouři pražské*, FRB VI, s. 318.

37 Artikuly citují *Kronika* i *Paměti* v ne zcela shodném znění. *Kronika Bartoše písaře*, FRB VI, s. 72–74, a *Paměti o bouři pražské*, FRB VI, s. 318–320.

38 *Kronika* dává Paškovi samotnému do úst větu: „Já nemohu tak dokonalý býti křesťan, abych mohl odpustit nepříteli, co proti mně učiní.“ *Kronika Bartoše písaře*, FRB VI, s. 18.

39 *Paměti o bouři pražské*, FRB VI, s. 327.

40 „... v pravdě můž přirovnán býti z mnohých pyšných lidí k jednomu, onomu Nabuchodonozorovi, králi babilonskému, kterémuž pro jeho přílišnú zlostnú pejchu přirození jeho změnilo se v přirození hovad němých...“ *Kronika Bartoše písaře*, FRB VI, s. 18.

41 Tamtéž, s. 282.

A jako by toho nebylo málo, Pašek je podle *Paměti* „z zlého lože pošlý“;⁴² Bartoš tvrdí, že jeho matkou měla být jakási hokyně, otec pak byl neznámý.⁴³ I to byla samozřejmě velmi citelná újma na cti, pokud ovšem o nějaké cti u této hříšné nádoby vůbec můžeme hovořit.

Připočtíme k tomu obvinění z odpovědnosti za královu smrt: tím, že Pašek nechtěl poslat králi Ludvíkovi vojsko na pomoc do bitvy u Moháče a co nejvíc zdržoval, krále dle *Paměti* „o hrdlo připravil“.⁴⁴ Ještě daleko důrazněji je tento motiv rozvinut v dochované *Písni o nenadálé smrti Ludvíka, krále českého*.⁴⁵

A co bylo snad vůbec nejstrašnější — Pašek postavil na hlavu přirozený řád věcí a začal „kralovat“, což lze ale chápat dvojím způsobem. Zaprvé dosáhl takového vlivu, že krále svým způsobem nahrazoval. Už to je v politickém myšlení pozdního středověku těžký přečin, nebyl by ovšem zas až tak ojedinělý (zvláště v Čechách, které se

42 *Paměti o bouři pražské*, FRB VI, s. 336.

43 *Kronika Bartoše písaře*, FRB VI, s. 17. Tyto útoky se mohou, ale nemusejí zakládat na pravdě — o Paškově původu se s jistotou neví nic. Shodují-li se všechny prameny i veškerá novější literatura na tom, že pocházel z Knína, pak je třeba toto tvrzení konfrontovat s doposud nereflektovanou pasáží z *Kroniky*, kde se Pašek roku 1530 brání trvalému vypovězení z Prahy argumentem, že zde má pohřbené předky (tamtéž, s. 274). Jiné prameny o tom mlčí a ani Bartoš nemá potřebu tento rozpor se svým vlastním dřívějším tvrzením jakkoli vysvětlit, přitom by právě u něho bylo možno očekávat, že Paška na tomto místě obviní ze lži a k jeho nesčetným hříchům mu tak přičte další, byť nevýznamný. To se ovšem nestalo, a právě proto nelze tuto zprávu zcela pominout. Rozřešení záhady Paškova původu není tématem této práce a s ohledem na chybějící prameny není ani možné — lze snad nastínit hypotézu, že Pašek měl v Praze nějaké příbuzné, je dokonce možné, že jeho matka pocházela z pražské rodiny a do Knína se provdala. Sluší se ovšem zdůraznit, že pro takovou domněnku není sebemenší pramenný doklad. Je také známo, že Paškův synovec Jan byl opatem emauzského kláštera, což s údajným nemanželským synem neznámého otce také nejde příliš dohromady. O opatu Janovi viz J. TEIGE, *Mistr Jan z Vratu*, s. 80–83, kde je přetištěna jeho závěť. Jiný významný pražský politik Jakub Fikar z Vratu nebyl s Paškem nijak spřízněn, přídomek z Vratu získal od opata Jana, který mu odkázal v závěti své pečetidlo a vybídl jej, aby se u krále ucházel o udělení erbu a titulu (viz tamtéž, s. 82; srov. též Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526). II. Šlechta*, Praha 1994, s. 47). Josef Macek píše, že s přídomkem „z Vratu“ si neví rady (*Jagellonský věk III*, s. 101, pozn. 41); Bartoš dodává, že Pašek se psal z Vratu spravedlivě, neboť „tak jest se zvrátil i převrátil, že jest se na přílišné ukrutenství, na nesmírnou přísnost a na nesnesitelné trápení lidí vydal proti vši spravedlnosti [...] a netoliko se byl převrátil, i mnohé dobré podvrátil a od dobrého k zlému odvrátil, obrátiv je k poškvrně na duši i na těle podpalem dábelským.“ *Kronika Bartoše písaře*, FRB VI, s. 17–18.

44 *Paměti o bouři pražské*, FRB VI, s. 336.

45 „Ku pomoci králi věrná města, páni / lidi i peníze rytíři poslali / ale Pašek s Zikou velmi dlouho spali. [...] Tak jste šikovali i s svými radami / aby pán váš s svými byl zhuoru bradami / znajíť rady vaše, kteréž se shledaly.“ Báseň se jinak vyznačuje celou škálou urážek („Smrdíš svině blátem po všech zemích všudy / již by z něho ráda, ale nevíš kudy / lehneš v něm, až shniješ i s jinými oudy“) a přeje Paškovi smrt („hodens pasování, leč provažu není“). *O nenadálé smrti Ludvíka, krále českého*, FRB VI, s. 369.

musely s chybějící autoritou řádného krále vyrovnat v dlouhé éře husitských válek). Z dnešního pohledu by svědčilo spíše o Paškových zcela mimořádných schopnostech, že takového postavení mohl nabýt, aniž by pocházel ze šlechtického rodu či zastával významný církevní úřad.⁴⁶

Opravdové královské moci se Pašek protivil či proti ní dokonce kul pikle. Nejenže ostentativně ignoroval nařízení krále Ludvíka, aby byl v Praze uzavřen smír a byly navráceny zabavené majetky,⁴⁷ ale celou záležitost údajně otevřeně stavěl do polohy otevřené konfrontace mezi vůlí svou a vůlí královskou (v podstatě kladl otázku „Jste se mnou, nebo s králem?“).⁴⁸ Když prý Havel Cahera při kázání haněl, tupil, kaceřoval a mluvil proti králi, Pašek nic neříkal a jen se „do rukávu usmíval“,⁴⁹ což mu prý bylo později králem Ferdinandem přičteno k tíži. A i po králově zásahu, kterým bylo sjednocené Staré a Nové Město opětovně rozděleno a Pašek vyloučen z městské rady, navrhoval nerespektovat královu vůli a udržet pražskou jednotu.

Zadruhé ovšem — a v tom je rozměr Paškova případu originálnější — prý svou moc dával ostentativně najevo měrou, jež výrazně přesahovala jeho postavení pražského primase a blížila se reprezentaci královského majestátu. *Paměti* líčí, že Pašek, který byl v Praze „jako král“, prý již několik měsíců po převratu, v předvečer Všech svatých, „voběduje na rathouze, sedm trubačuo v k stolu měl, že mu troubili a na vlaské bubny bubnovali...“⁵⁰

Je to doklad ojedinělý a nelze tedy říci, zda toto tvrzení odpovídá skutečnosti, každopádně je faktem, že se to o Paškovi přinejmenším říkalo — pokud se podobné zvěsti o několik let později donesly i Ferdinandovi I., uškodily pravděpodobně Paškovi jako máloco jiného. A pokud se takto Pašek skutečně choval, pak jde o vcelku vzácný jev — byt se ve středověké společnosti mnohokrát stalo, že reálnou moc držel někdo jiný než král, málokdy si dotýčný uzurpoval také reprezentaci královského majestátu a zůstával spíše šedou eminencí. S Paškem by snad bylo v dané době možné vzdáleně srovnat přivlastnění královského majestátu Janem z Leydeny, vůdcem münsterské komuny, jenž ovšem „kraloval“ ve zcela jiném kontextu.

46 *Kronika* píše: „Není slejcháno, ani v kronikách čítáno, aby kdy jeden člověk městský v Čechách tak chatrného kmene dovedl sobě tolikéž, aby obec tak znamenitú obou měst, dosti mocnou a někdy svívolnou a zuřivou, tak ufasoval, aby nesměli svobodně svých hlav pozdvihnouti bez jeho vůle. A netoliko Pražáci, ale i všecka téměř města královská měli ho již v větší vážnosti mnohokrát nežli krále, pána svého dědičného. [...] Nebo každý, kohož on požehnal, ten požehnaný byl, by pak král pán koho zlořečil, a kohož on zlořečil, ten zlořečený býti musil.“ *Kronika Bartoše písaře*, FRB VI, s. 274–275. V *Pamětech* se lze dočíst: „... tehďaz on v Praze kraloval, rozkazoval a všecku obec Pražskou po sobě obrátil, že, což on chtěl, žádný proti němu nesměl býti...“ *Paměti o bouři pražské*, FRB VI, s. 335. A ještě doklad ze *Starých letopisů*: „A tak byv mnoho let primasem v Starém městě pražském, mnoho také mudroval a rozkazoval; co jen sám chtěl, tak bylo, a více ho poslouchali než krále.“ J. CHARVÁT (ed.), *Starí letopisové*, 1019, s. 350.

47 „Co slál i psal do Čech, na to nic nedbali / Pražané za krále Ziku, Paška vzali / jeho víc než pána svého poslúchali.“ *O nenadálé smrti Ludvíka, krále českého*, FRB VI, s. 369.

48 *Paměti o bouři pražské*, FRB VI, s. 337.

49 Tamtéž, s. 327.

50 Tamtéž, s. 318.

Spíše tedy lze konstatovat, že uzurpace královské autority Janem Paškem je opět především literárním obratem, který měl v dobovém myšlení čtenáři prokázat jeho špatnost a zkaženost. Místo pouhého konstatování, že Pašek získal nad Prahou velkou moc, bylo třeba vylíčit věc tak, že si Pašek přivlastnil autoritu, jež mu nepříslušela a byla vyhrazena pouze králi řádně pomazanému a korunovanému svatováclavskou korunou, čímž porušil přirozený a Bohem daný společenský řád.

Na závěr lze pak uvést Paškovo údajné životní krédo, které nejlépe vystihuje jeho zákeřnost a nemravnost:

„Nikdá s nepřitelem svým se slovy mnoho nesvař, ale dočeka je ho, když přes lávku půjde, podtrhniž mu nohy, až sám upadne.“⁵¹

MALÝ ČESKÝ DIKTÁTOR

Roku 1528, po deseti letech na výsluní pražské a zemské politiky a po čtyřech letech údajně neomezeného vládnutí nad pražskými městy, přistoupil král Ferdinand k obnovení rad pražských měst, čímž ukončil jejich jednotu i Paškovo postavení. Již fakt, že Paškův pád způsobil v podstatě rutinní úkon krále, sám o sobě poněkud zpochybňuje přehnané zveličování jeho absolutní moci. „Takoví tvrdočelové hodně jsou poníženi,“⁵² píše *Kronika* se zadostiučiněním a těžko zatajovaným posměchem.

Následnou Paškovu nemoc („svědomí jeho vnitřní hryzením sebe samého jemu porušilo se“),⁵³ marný pokus obnovit pražskou jednotu (po jehož neúspěchu „hlavu svěsil a uši ochlépil“)⁵⁴ a především králův trest (vypovězení z Prahy) pak *Kronika* komentuje s čirou radostí, kterou by bylo možno označit za pomstychtivou. Král prý Paškovi, který prosil o milost s ohledem na své stáří, vmetl do tváře:

„Poněvadž jsi ty nechtěl míti lítosti žádné, netoliko nad starými a šedivými a tu zachovalými lidmi, ale také ani nad rodilými v tom městě a zvláště tehdaž, když jsou někteří před tebou klekali, prosíce tebe pro nejvyššího boha za milost, že není slušné ani hodné, aby tobě byla ukázána.“⁵⁵

Kronika nakonec líčí též Paškovu bídnou smrt, před níž musel ještě zažít úmrtí ženy i dcery a vyhoření Toušně — vskutku zasloužený konec pro tyрана, na něhož co do krutosti neměl ani Herodes a který „rozliv vešken jed na všechny strany zlosti své, toho dovedl, že se mnohým nebožátkóm lidem již stejskalo na světě živu býti“.⁵⁶

Jan Pašek z Vratu tedy vystupuje ze stránek citovaných pramenů jako nejhrůznější z hrůzovládců. Nelze si ovšem nepovšimnout, že kritické líčení Paškovy vlády

51 *Kronika Bartoše písaře*, FRB VI, s. 18.

52 Tamtéž, s. 249.

53 Tamtéž, s. 253.

54 Tamtéž, s. 255.

55 Tamtéž, s. 274.

56 Tamtéž, s. 18.

není zcela bezrozporné. Na jednom místě se Bartoš podivuje, jak mohlo těch zhruba 60 vypovězených osob připravovat vraždu mnoha tisíců lidí, jak byli Paškem viněni.⁵⁷ Bezděky však prokazuje celkový účet Paškovy „krutovlády“ — fakt, že několik desítek lidí muselo opustit Prahu (což bylo to nejhorší, co Paškovy hlavní politické odpůrce mohlo potkat), není věru tím nejlepším vysvědčením pro strašlivého tyrana, jakého oponenti popisují. Čtenář jejich spisů by od tohoto křížence Heroda, dábla a arcikacíře mohl docela dobře očekávat potoky krve a desítky obětí na lidských životech, leč nic takového nemohl Paškovi přiřknout ani Bartoš, protože to nebyla pravda. Z pražských měšťanů měl (s výjimkou páru upálených novokřtěnců) Paškovu tyranii zaplatit životem pouze jediný — Jiří Lopatský z Liběchova, jeden z vypovězených, který se opovážil vstoupit do Prahy a byl pak uvržen do žaláře, kde bídně zahynul.⁵⁸ Představu přísně střeženého města pod vládou diktátora plného špehujících očí a uší, kde je nebohý Lopatský jat, ledva vstoupí do městských bran, ovšem poněkud kalí fakt, že byl prý zadržen až tři dny po svém návratu. Paškova samovláda spojená s propracovaným systémem udavačů tak evidentně měla jisté rezervy.

Navíc pokud tím nejhorším trestem, kterým Pašek své protivníky mohl stihnout, bylo vypovídání z města, sluší se připomenout dosud málo reflektovanou informaci, že poté, co se roku 1524 Pašek chopil moci, dovolil návrat čtyř kněží, kteří byli vypovězeni předcházející měšťskou radou v čele s Hlavsou; nucené vystěhovávání tedy evidentně není něčím, co by Paškovou diktaturou započalo.⁵⁹

Velmi podstatný pro chápání denunciační strategie je i fakt, že hrubé útoky na Paška jsou doloženy už dávno předtím, než se dostal na vrchol moci. Už roku 1506 byly podle Tomka po pražských vratech rozvěšeny hanlivé nápisy na něj útočící.⁶⁰ Jan Pašek z Vratu byl tedy politikem, který už od počátku vzbuzoval kontroverze. S využitím moderního politologického termínu lze říci, že je možno najít hned několik velkých „štěpných linií“, na nichž Pašek bojoval a zastával vyhraněné názory. Je to linie měšťské politiky, kdy jednoduše bojoval o kontrolu nad městem s nepřátelskou skupinou kolem Jana Hlavy z Liboslavě, druhého velkého pražského politika své generace a původně blízkého spojence. Je to linie sjednocení pražských měst, za které Pašek bojoval dlouhá léta — mezi novoměstskými proti tomu existovala silná opozice, za zmínku stojí již zmiňovaný letopis neznámého novoměstského měšťana.⁶¹ Je to linie konfliktů mezi stavy, kdy Pašek byl jedním z vůdců měšťského stavu proti šlechtě a jak víme, nebyl u leckterého šlechtice zrovna oblíben. Je to linie náboženská, kdy do Čech intenzivně pronikají myšlenky německé reformace a oslovují zdejší utrakvisty, čemuž se konzervativní Pašek snažil bránit. A je to linie královské moci proti moci stavů, kdy se Ferdinand I. pokoušel posílit osobní politickou moc panovníka proti vůdčí úloze stavů a jeho zásah do pražské politiky, rozbití pražské jednoty a odstavení Paška od moci lze vnímat ani ne jako trest za Paškovu dosavadní činnost, ale spíše jako opatření do budoucna.

57 Tamtéž, s. 163.

58 Tamtéž, s. 181–182. Srov. J. MACEK, *Jagellonský věk III*, s. 101 a 319.

59 Prameny se různí v tom, zda k tomu došlo před převratem či až po převratu. K tomu viz V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy X*, s. 559.

60 Tamtéž, s. 227.

61 Viz pozn. 14.

A to vše především znamená, že už ve chvíli, kdy se Pašek dostal k moci, stála proti němu nemalá fronta těch, kteří jej nesnášeli. Už v tom okamžiku byl pro ně zloduchem, který ať udělá cokoli, bude to špatně, bez ohledu na to, co přesně to bude. A z tohoto politického ovzduší snad vychází tendence popsat Paška jako výlupka všech nectností a úplný protipól dobrého křesťanského vladaře. K tomu pak právě sloužila denunciační strategie, obsahující výše zmíněné složky.

Při kritice pramenů (především zdaleka nejvýznamnější *Kroniky Bartoše písaře*) je tudíž zapotřebí mít existenci takové strategie neustále na paměti a s tím vědomím posuzovat věrohodnost jednotlivých údajů. Není samozřejmě cílem této studie Paškovy činy obhajovat, sluší se ale upozornit na to, že nekritické přejímání tvrzení jeho záštiplných nepřátel nemůže obstát. Je koneckonců možné, že Pašek jako historická postava nebyl natolik jednoznačným vyvrhelem, jak je popisován — na druhé straně ovšem nelze popřít, že Pašek jako literární archetyp padoucha českou historii v mnohém obohacuje. Je tedy škoda, že se Paškovi příliš pozornosti v historickém bádání nikdy nedostávalo — jeho padoušství je totiž pro historika nejen zajímavé, ono je i velmi zábavné. Vždyť slovy Bartoše písaře:

„... ten člověk byl veliké strašidlo a bázeň lidí mnohých šlechtných a potěšení nepokojných, nespravedlivých i jiných nepořádných, jimž se nevelmi dobré líbilo.“⁶²

KOROLÁRIUM: DATUM PAŠKOVA ÚMRTÍ

Snad bude vhodné na tomto místě zmínit se také o nejasnosti ohledně data Paškovy smrti. V biografickém článku Tomek uvádí datum 22. března 1533, v *Dějepis města Prahy* ovšem z neznámého důvodu toto datum posunul o týden na 15. březen a od té doby se omyl šíří dále (Teige jej uvádí v hesle o Paškovi v *Ottově slovníku naučném*, J. V. Šimák v edici *Kroniky*). Možná vznikla mýlka kvůli tomu, že Bartoš používá k dataci pohyblivou družebnou neděli („v sobotu před družebnou nedělí“).⁶³ Je ovšem možné se opřít o Paškovu závěť, sepsanou v pátek po svatě Kedrutě, tj. 21. března 1533 — Pašek sotva mohl zemřít šest dní předtím.⁶⁴ Pokud tedy platí jako úmrtní den sobota (ovšem letopis novoměstského měšťana mluví o pátku),⁶⁵ muselo jít o 22. březen, tedy o původní dataci Tomkovu.

RÉSUMÉ:

This paper focuses on Master Jan Pašek z Vratu, an important Prague politician of the first quarter of the 16th century and one of the main proponents of the unification of the Prague towns in 1518, as well as one of the most important representatives of the estate of royal towns in the kingdom and ruler of the united Prague from 1524. The most prominent sources for Pašek's activities are those that

62 *Kronika Bartoše písaře*, FRB VI, s. 274.

63 Tamtéž, 280.

64 J. TEIGE, *Mistr Jan z Vratu*, s. 78.

65 B. ZILYNSKYJ (ed.), *Letopis měšťana*, s. 69.

are critical and even malevolent toward him, particularly the *Chronicle of Bartoš the Scribe* (and the significantly shorter *Memories of the Prague Tempest*).

The one-sided view of Pašek has passed into the modern historiography, as V. V. Tomek and his immediate successors closely followed the aforementioned sources in their historical interpretation. Thus emerges from the studies of the late 19th century the figure of the “demonic mayor” in the form of a cruel tyrant and it is a wonder that it did not penetrate into the literature and general knowledge as “the greatest villain in Czech history”.

It is necessary to realise that Pašek had already become a literary character in the contemporary sources. He basically appears in the pages of Bartoš's chronicle as a living literary type of villain. Therefore, this paper analyses the concrete literary figures that Bartoš and other adversaries of Pašek used in their texts and describes them as a well-thought-out “denunciation strategy”. In particular passages, a simple inversion of the archetype of the ideal Christian ruler is used to depict Pašek's reign of terror — he is successively described as unjust, corrupt, cunning, cruel, non-Christian and heretical, devoid of compassion for widows and orphans and of illegitimate origin. Special attention is focused on the allegation that Pašek behaved like a king (even at the level of external representation) and thus violated the social hierarchy and the natural order given by God.

The paper thus aids the assessment of the relevant sources and outlining of a possible perception of the relationship between the utilised figures and factual plausibility.

Mgr. Bc. et Bc. Matouš Vanča, do roku 2019 doktorand Ústavu českých dějin FF UK, absolvent bakalářských studií religionistiky (FF UK) a politologie a mezinárodních vztahů (FSV UK). Zabývá se převážně teoretickou státovědou, historickými podobami státu a státnosti a dějinami politických institucí. V současnosti působí v Poslanecké sněmovně PČR jako tajemník poslaneckého klubu (matous.vanca@seznam.cz).